

Natuur.oriolus

Gemengde tomen
Kuifeend - Wilde Eend

Ringwerk:
Constant Effort Sites

Broedgeval
Gewone Kookaburra

Gemengde tomen van Kuifeend *Aythya fuligula* en Wilde Eend *Anas platyrhynchos* in het Park van Tervuren (VB)

ALAIN REYSEL & MICHEL LOUETTE

Inleiding

Op het grondgebied van Tervuren (VB) bevindt zich het parkgebied 'Warande' (zie Reygel 1987 voor beschrijving en kaart). Het park van 205 ha omvat meerdere grote vijvers waar verschillende soorten watervogels broeden. Beide auteurs (ML sinds 1974, AR sinds 1980) verrichten in het gebied bijna dagelijks waarnemingen van de aanwezige vogels. Enkel bij slecht weer werd het gebied minder bezocht en in het weekend of in vakantieperiodes helemaal niet. Hoewel jaarlijks ook een gestandaardiseerde broedvogelinventarisatie wordt uitgevoerd, zijn onderstaande conclusies hoofdzakelijk gebaseerd op opeenvolgende opportunistische waarnemingen in het broedseizoen.

Het gaat in de eerste plaats om waarnemingen van tomen (= wijfjes met kuikens) van de aanwezige eendesoorten. Zowel de aantallen als de plaats van de tomen werden jaarlijks in kaart gebracht en geven een goed beeld van het aantal geslaagde broedgevallen. De verzamelde gegevens zijn echter ongeschikt om broedsucces te bepalen. Nesten kunnen immers verloren gegaan zijn in de eileg- en broedfase. Het aantal kuikens dat gezien wordt bij de eerste waarneming is misschien al lager dan het aantal uitgekomen eieren, het aantal kuikens bij opeenvolgende waarnemingen kan natuurlijk ook nog verminderen en het uiteindelijke lot van de grotere jongen is niet gekend.

Broedvogels

De Wilde Eend *Anas platyrhynchos* is een gewone broedvogel in het park (Tabel 1 geeft het aantal vastgestelde tomen per jaar, en de eerste observatiedatum van het eerste en van het laatste waargenomen toom). Late tomen (eind juli en augustus) zijn schaars en zijn wellicht het resultaat van vervangelsels na het verlies van het eerste legsel of kleine kuikens (Cramp & Simmons 1977). In het park werden maximum 15 kuikens per toom geteld; dat is niet uitzonderlijk veel. Zowel Cramp & Simmons (1977) als Glutz von Blotzheim & Bauer (1990) vermoeden dat nesten van 18 tot wel 34 eieren door twee of meer vrouwtjes gelegd zijn en melden zo dus impliciet "egg dumping"

Tabel 1. Aantallen waargenomen tomen van Wilde Eend *Anas platyrhynchos* en Kuifeend *Aythya fuligula* in het Park van Tervuren per jaar met de eerste en laatste datum van waarneming van een nieuw toom.

Table 1. Number of observed broods of Mallard *Anas platyrhynchos* and Tufted Duck *Aythya fuligula* in Tervuren Park with the first and last observation dates of a new brood.

jaar	Broedgevallen Wilde Eend				Broedgevallen Kuifeend			
	aantal tomen	eerste datum*	laatste datum*	*van observatie nieuwe toom	aantal tomen	eerste datum*	laatste datum*	*van observatie nieuwe toom
1987	19	05 mei	07 juli		5	24 juni	14 aug	
1988	16	22 april	22 juni		2	27 juni	15 juli	
1989	20	18 april	22 juni		2	17 juli	31 juli	
1990	16	02 mei	28 juni		3	18 juni	07 aug	1x zonder adult
1991	19	24 april	26 juli	voorlaatste op 02/07	3	29 juli	22 aug	1x zonder adult
1992	21	22 april	06 juli		3	07 aug	13 aug	
1993	12	03 mei	04 aug	voorlaatste op 13/07	6	13 juli	19 aug	
1994	14	29 april	26 juli	voorlaatste op 14/07	3	12 juli	26 juli	
1995	3	19 april	06 juni		0			
1996	11	22 april	10 juli	toom van 22/04 was op 22/05 zonder adult en overleefde	2	11 juli	12 aug	
1997	10	16 april	31 juli	voorlaatste op 03/07 = met kuifeenden	2	03 juli	16 juli	1x gemengd met en onderleiding van Wilde Eend = 03/07
1998	10	04 mei	02 juli		2	02 juli	20 aug	
1999	7	05 mei	08 juli	1x gemengd met en onderleiding van Kuifeend = 08/07	3	08 juli	15 juli	
2000	13	27 maart	10 aug	voorlaatste op 03/07; laatste met kuifeenden	1	10 aug		1x gemengd met en onderleiding van Wilde Eend = 10/08
2001	7	01 juni	06 juli		2	06 aug	06 aug	
2002	3	?	26 juli		0			
2003	5	06 mei	16 juni		3	09 juli	30 juli	1x zonder adult
2004	6	03 juni	30 juli	voorlaatste op 28/07	0			
2005	6	17 mei	?		0			
2006	8	17 mei	10 juli	met Kuifeend op 10/07	3	17 juli	28 aug	1x gemengd met en onderleiding van Wilde Eend = 30/06
2007	11	03 mei	12 juli		2	06 aug	20 aug	
2008	11	22 mei	31 juli	voorlaatste op 04/07; laatste met kuifeenden	6	23 juli	12 aug	1x gemengd met en onderleiding van Wilde Eend = 31/07

(= interspecifiek broedparasitisme). Hill (1984) vermeldt het dumpen van eieren in andere nesten bij beide door ons onderzochte soorten.

De Kuifeend *Aythya fuligula* broedt sinds 1983 regelmatig in het park (met 8 als maximum aantal kuikens per toom). De tomen verschijnen later op het jaar, slechts in de helft van de jaren vertoont dat een overlap met de late tomen van de Wilde Eend (Tabel 1). Hill (1984) berekende in een gebied in Engeland dat de gemiddelde eerste legdatum bij Kuifeend er ca. 36 dagen later lag dan bij de Wilde Eend. Dit verschil beliep maximaal 50 dagen. Verder bleek er een correlatie te zijn tussen de eerste legdata van beide soorten. Vroege of late jaren bleken voor beide soorten dus samen te vallen. Onze gegevens wijzen op nog grotere verschillen in eerste legdatum tussen beide soorten en laten geen correlatie zien.

De jaarlijkse aantallen tomen Wilde Eend namen in de loop van de onderzoeksperiode eerst spectaculair af, om de laatste jaren terug toe te nemen. De reden daarvoor en zeker die voor de slechte broedresultaten van beide soorten in 1995, 2002 en 2004-2005 (jaren waarin zelfs geen jonge Kuifeenden werden gezien) is onbekend. De aantallen Nijlgans *Alopochen aegyptiacus* en Canadese Gans *Branta canadensis* liepen toen in het park wel sterk op wat mogelijk tot concurrentie leidde met andere watervogelsoorten wat betreft nestplaatsen en territoria. Bepaalde tomen van beide eendensoorten verplaatsen zich in de loop van enkele dagen over grote afstand, van vijver naar vijver, mogelijk als gevolg van hoge dichtheden watervogels. Er was ook in 2004-2005 een opvallende toename van grote exemplaren Roodwang-moerasschildpadden *Trachemys scripta* die prederen op eieren en kuikens van eenden (http://www.nobanis.org/files/factsheets/Trachemys_scripta.pdf).

Discussie

Opvallend waren de vaststellingen van tomen zonder oudervogels. Het lijkt er op het eerste gezicht op dat volledig kwijtspeelen van een toom kuikens door de moeder in de met watervogels overbevolkte vijvers niet ongewoon is bij de Kuifeend (Tabel 1, voor aantal waarnemingen van geïsoleerde kuikens). Maar dat "kwijtspeelen" kan ook maar tijdelijk zijn. Beintema *et al.* (1995) geven aan dat vrouwtjes Kuifeend (die de jongen alleen verzorgen) daarin niet altijd even attent zijn. Jonge Kuifeenden zijn al heel vroeg zelfstandig en kunnen lange perioden zonder toezicht van het vrouwtje overleven. Zo werden er op 12 augustus 2008 drie kuikens van een paar dagen oud

Wilde Eend *Anas platyrhynchos* met 5 eigen kuikens en 2 jonge Kuifeenden *Aythya fuligula*, Tervuren, 1 augustus 2008. (Foto: Michel Louette)
Female Mallard Anas platyrhynchos leading five of its own young and two Tufted Duck Aythya fuligula young (Photo: Michel Louette)

geobserveerd net op het moment dat de moeder voor een onbepaalde duur, maar langer dan 15 minuten, wegvloog (tot buiten het gezichtsveld). Ze liet hen dus schijnbaar aan hun lot over, maar op de daarop volgende dagen waren moeder en kuikens weer herenigd op dezelfde plaats. Dit gedrag werd op 19 augustus 2008 nogmaals gezien en nu werd de bestemming van de moeder vastgesteld: een andere vijver, zowat 100 meter verder gelegen. Mogelijke verklaring is dat de geprefereerde prooi-soorten van de kuikens en de moeder niet of te weinig in dezelfde vijvers voorkwamen (zie Du Cheyne 1992). Uiteindelijk verbleef de toom begin september op die laatst vermelde vijver. Het is dus duidelijk dat Kuifeendkuikens zich over land kunnen verplaatsen. Cramp & Simmons (1977) melden ook dat een wijfje Kuifeend haar kuikens soms verlaat en zelfs dat de moederloze kuikens in staat zijn van te overleven. Hoewel kan worden aangenomen dat ze hierdoor kwetsbaarder worden voor predatoren, bieden de uitstekende duikcapaciteiten van de kuikens vaak redding bij gevaar. De overlevingskans wordt in het park mogelijk nog verhoogd door de aanwezigheid van vele wandelaars (die predatoren op afstand houden).

Langdurig geïsoleerde kuikens werden ook, maar minder frequent, genoteerd bij de Wilde Eend en soms overleeft een volledige toom zonder moeder (Tabel 1).

Merkwaardig is het af en toe voorkomen van gemengde tomen (met kuikens van naar schatting zowat gelijke leeftijd), veelal

onder de hoede van een wijfje Wilde Eend. Het betrof op 3 juli 1997: 5 kuikens Wilde Eend met 3 kuikens Kuifeend; op 10 augustus 2000: 3 kuikens Wilde eend met 2 kuikens Kuifeend en op 31 juli 2008: 5 kuikens Wilde Eend met 2 kuikens Kuifeend (toen al een paar weken oud), maar dit laatste toom splitste zich terug (op 5 september worden de 5 kuikens Wilde Eend op dezelfde vijver gezien maar de 2 Kuifeendkuikens op een naburige vijver, allen zonder een volwassen begeleidster). Deze gemengde tomen zijn mogelijk een gevolg van inter-specifiek broedparasitisme (dumpen van eieren in ander nest) door de Kuifeend. Dit gedrag werd reeds eerder vastgesteld bij die soort (Beauchamp 1998, Geffen & Yom-Tov 2001). Toch komt het niet zo vaak voor als bij de Amerikaanse Tafelend *Aythya americana* (in Noord-Amerika, het vaakst op Wilde Eend, Sorenson 1998) en bij de Krooneend *Netta rufina* (in het Palearctisch gebied, ook meestal op Wilde Eend, Amat 1991). Zowel de broedduur als de tijd nodig tot onafhankelijkheid liggen bij de Kuifeend lager dan bij de Wilde Eend (respectievelijk 25 tegen 27-28 dagen en 45-50 dagen tegen 50-60 dagen, Cramp & Simmons 1977). Bovendien begint de Wilde Eend in de regel pas met broeden als haar legsel volledig is, wat de Kuifeend goede kansen biedt voor broedparasitisme. Toch kunnen we deze hypothese niet hard maken omwille van het ontbreken van uitzonderlijk grote tomen en het feit dat er slechts weinig Wilde Eenden nog aan het broeden zijn wanneer de Kuifeenden daaraan beginnen.

Uit onze waarnemingen blijkt dat er een andere oorsprong voor de gemengde tomen kan zijn, namelijk adoptie. De occasionele moederloze kuikens van Kuifeend kunnen aansluiten bij een andere toom, in dit geval van Wilde Eend, als die zo laat op het seizoen nog kleine kuikens heeft. Cramp & Simmons (1977) melden dat Wilde Eend in de regel vreemde kuikens aanvalt en niet aan "brood amalgamation" doet, maar die uitspraak wordt gemilderd door Glutz von Blotzheim & Bauer (1990) die vermelden dat zij dit wel soms doet. Adoptie gebeurde volgens onze waarneming vrijwel zeker in het park. Op 10 juli 2006 werd immers een gemengde toom waargenomen (4 kuikens Wilde Eend met 1 kuiken Kuifeend) onder leiding van een wijfje Wilde Eend, waarvan wij sterk vermoeden dat deze zelfde toom er al op 30 juni 2006 rondzwom, maar dan zonder de jonge Kuifeend. Anderzijds was er op 04 mei 1993 een toom van 7 kuikens bij de Wilde Eend, maar op 10 mei voegden zich hier 2 vreem-

de kuikens bij (wellicht 'soepeend' gezien het in mei nog veel te vroeg is voor kuikens van andere eendsoorten); dit was dus ook een nieuw samengestelde, maar interspecifieke toom. Er werden ook nog "verdachte" groepen opgemerkt (zonder dat de details werden genoteerd) wanneer de aantallen van eerst apart en later samen opgemerkte groepen kuikens "passen". De tomen met hoge aantallen tot 15 stuks pleiten daar misschien ook voor.

Wij namen éénmaal een gemengde toom onder hoede van een wijfje Kuifeend waar (op 8 juli 1999: 6 kuikens Kuifeend en 2 kuikens Wilde Eend). Cramp & Simmons (1977) melden dat wijfjes van deze soort soms vreemde kuikens aanvaarden. Bezzel (in Glutz von Blotzheim *et al.* 1992) vermeldt ook gemengde tomen onder leiding van een wijfje Kuifeend, echter alleen met kuikens van Tafeleend (*Aythya ferina*), niet met die van Wilde Eend.

In het park werd ook éénmaal een adoptie

(of broedparasitisme) van Mandarijneend *Aix galericulata* opgemerkt (op 14 juni 2005: 3 kuikens Mandarijneend met wijfje Wilde Eend zonder eigen kuikens).

Alain Reygel & Michel Louette,
Koninklijk Museum voor Midden-Afrika,
B- 3080 Tervuren
alain.reygel@africamuseum.be

Referenties

- Amat J.A., 1991. Effects of red-crested Pochard nest parasitism on mallards. *Wilson Bulletin* 103: 501-503.
- Beauchamp G., 1998. The relationship between intra- and interspecific brood amalgamation in waterfowl. *The Condor* 100: 153-162.
- Beintema A., O. Moedt & D. Ellinger, 1995. Ecologische Atlas van de Nederlandse Weidevogels. Schuyt & Co., Haarlem.
- Cramp S. & K. E. L. Simmons (eds.), 1977. *The Birds of the Western Palearctic, Vol 1*. Oxford University Press, Oxford.
- Du Cheyne G., 1992. Verplaatsingen van tomen Kuifeenden *Aythya fuligula* in de Moervaart-Zuidlede depressie. *Oriolus* 58: 33-37.
- Geffen E. & Y. Yom-Tov, 2001. Factors affecting the rates of intraspecific nest parasitism among Anseriformes and Galliformes. *Animal Behaviour* 62: 1027-1038.
- Glutz von Blotzheim, U.N. & K.M. Bauer, 1990. (tweede editie op CD 2001). *Handbuch der Vögel Mitteleuropas*. Band 2.1. Anseriformes. AULA-Verlag, Wiesbaden.
- Glutz von Blotzheim, U.N., K.M. Bauer, & E. Bezzel., 1992. (tweede editie op CD 2001). *Handbuch der Vögel Mitteleuropas*. Band 3.1. Anseriformes. AULA-Verlag, Wiesbaden.
- Hill D.A., 1984. Laying date, clutch size and egg size of the mallard *Anas platyrhynchos* and tufted duck *Aythya fuligula*. *Ibis* 126: 484-495.
- Reygel A., 1987. Het Park van Tervuren in vogelvlucht. *Oriolus* 53: 197-206.
- Sorenson M. D., 1998. Patterns of parasitic egg laying and typical nesting in Redhead and Canvasback ducks. Pp 357-375 in: *Parasitic birds and their hosts*. Oxford University Press, New York & Oxford.

Samenvatting – Abstract - Résumé

In het parkgebied 'Warande' te Tervuren broeden verschillende soorten watervogels waaronder Kuifeend (sinds 1983) en Wilde Eend. Soms worden er gemengde tomen kuikens waargenomen. Het is mogelijk, maar niet bewezen, dat dit deels het gevolg is van inter-specifiek broedparasitisme (dumpen van eieren). Wel zeker is dat wijfjes Wilde Eend er kuikens van gedomesticeerde 'soepeenden' en Kuifeenden adopteerden. Wellicht wordt dit op deze 'overbevolkte' vijvers bevorderd door het gedrag van Kuifeendvrouwtjes die hun jongen (tijdelijk) verlaten.

Mixed broods of Tufted Duck *Aythya fuligula* and Mallard *Anas platyrhynchos* in the Tervuren Park.

In the park 'Warande' at Tervuren (Central Belgium) different species of waterfowl breed, including Tufted Duck (since 1983) and Mallard. Mixed broods are sometimes observed. It is possible, but unproven, that this is caused in part by interspecific brood parasitism (egg dumping). It is certain though that female Mallards adopted occasionally ducklings of domestic duck and Tufted Duck. The habit of Tufted Duck mothers to abandon (tem-

porarily) their small young on the crowded ponds is a probable explanation for this behaviour.

Nichées mixtes de Canard morillon *Aythya fuligula* et de Canard colvert *Anas platyrhynchos* dans le Parc de Tervuren.

Plusieurs espèces d'oiseaux d'eau, y compris le Canard colvert et le Canard morillon (depuis 1983), nichent sur les étangs du parc 'Warande' à Tervuren. Parfois des nichées mixtes sont observées. Il est possible, mais non prouvé, que ceci résulte d'un parasitisme des pontes (dépôt d'oeufs) interspécifique. Par contre, il est certain que des femelles du Canard colvert ont adopté occasionnellement des jeunes de canards domestiques et de Canards morillons. La tendance d'abandonner (temporairement) ses jeunes par la maman Canard morillon est probablement la cause de ce comportement sur ces étangs surpeuplés.